

NAGY ILONA

A FÖLD TEREMTÉSE: A TEREMTŐ ISTEN DILEMMÁI¹

A föld teremtésének dualisztikus képze a magyar nyelvterületől keletre húzó-dó széles sávban Ázsia keleti partjaiig ismert, hasonlóképpen az észak-amerikai indiánoknál is. Ez a föld-bűvár típusú teremtésmonda arról szól, hogy Isten nem egyedül, hanem segítő társsal alkotta meg a földet, amelyet a tenger fenekéről felhozott parányi szilárd anyagból/homokból növesztett nagygyá.

Ennek mondának a keletkezéséről, szerteágazó motívumkészletének a kialakulásáról a korai, 19. század végi, 20. század eleji kutatások kezdtek véleményyt formálni, majd hosszú hallgatás után a legutóbbi időben újra látványosan megélelnkült az érdeklődés a monda és írásban fennmaradt változata, a Tiberiás tengerről szóló apokrif iránt (legújabbban Badalanova-Geller 2011, Dimitrova 2014, Mátéffy 2014). Magyar szempontból bő tíz évvel ezelőtt próbáltam összefoglalni azokat az eredményeket, amelyek a magyar változatok szempontjából fontosnak tűntek (Nagy 2004, 2006). Ez a munkám mostanra kiegészítésre szorul, többek között azért is, mert a szóban forgó monda motívumai más mondatípusokban is megjelennek, különböző teremtésmondákat összekapcsolva továbbgondolásra alkalmas ágazatokat hoznak létre.

Az az elképzelés, hogy a víz alól felhozott föld növekedett meg, sokféle formában fogalmazódott meg. Egy vepsze szöveg például így hangzik:

„Öreg anyóka – nyugodjon békében – mesélte, hogy amikor még nem volt föld, volt egy nagy tó, hatalmas tó, nagyobb, mint a Fehér-tó. A föld fölött volt a víz. De emberek még nem éltek akkor. A sün hozta fel a földet, a tüskéire felszúrva hozta fel a földet. Folyók lettek és tavak és a folyók mellett fű nőtt, meg fák, bokrok, minden, ami kell. Csinált földet is, és a föld nagyobb lett, mint a tó.”² (Rauskas–Civ’jan 2004: 80.)

- 1 Az ezekhez az eredményekhez vezető kutatás az Európai Kutatási Tanács részéről, az Európai Közösség hetedik keretprogramjából (2007–2013), az EKT 324214 sz. támogatási megállapodása alapján finanszírozásban részesült. A tanulmányban közölt szövegek, ha a fordító nevét nem közlöm, saját fordításaim.
- 2 A Vologdai terület Belozerszki járásának egyik falujában jegyezték le oroszul egy nyelvész expedíció alkalmával 1987-ben.

Ebben a szövegben megjelenik egy mitikus állat, khtonikus lény, a földet egyedül teremtő sün. A föld-búvár monda román változatai között is számos akad, amely a démiurgosz-ördög szerepébe a sünt helyezi. A sün Istennel együtt teremti a világot, úgy, hogy rögöket hoz fel a víz fenekéről. Fő tulajdonsága a mesteremberi alkotás, kézzel formázás, technikája a mérés: erre a célra Isten egy gombolyag fonalat ad neki. A vízből felhozott rögökből ő teremti meg a földet, még ha Isten parancsára is teszi. „A román folklórban nincs még egy állat, amelyik úgy kötődne a teremtéshez, mint a sün.” (Coman 1996: 81.)

A magyar eredetmagyarázó mondák között is van egy különös szöveg, nagyon valószínű, hogy Mándoki László gyűjtötte Balatonedericsen az 1950-es években:³

„A Tejút úgy keletkezett, hogy a tuskésdisznó végig hömbölgött az égen: tuskéinek a lukai látszának.” (Mándoki 1958: 47.)

Ez az egy mondat két fontos információt tartalmaz: az ég szilárd búra a föld felett és a sün teremtő lény, neki köszönhető a csillagfényes égbolt. Az égnek tehát szilárdnak kell lenni, ha lyukat lehet szurkálni bele és mögötte, fölötte van a fény, amely a lyukakon átvilágít. Ezek a csillagok. „A Pleiades egyik ősi finnugor neve ‚szita‘ vagy ‚szitacsillag‘. Ez az elnevezés igen elterjedt mind a finnugor, mind a török-tatár nyelvekben, sőt kisugárzásai elhatottak a balti meg a szláv nyelvekig. Mondhatnók: ez az a csillagzat név, amelynek használata a legszeleesebb eurázsiai területet öleli fel. [...] Mivel az ősi finnugorság, sőt annak elődei szerint is az ég szilárd boltozatában lyukak voltak, a sűrűbben vagy ritkábban egymás mellett levő csillagok felidézheték egy fontos földi szerszám képét, annak káváját és szemeit, egy szitának vagy rostának a lyukait.” (Erdődi 1970: 99.) A magyar Szitáslyuk elnevezés ezt az elképzelést jeleníti meg és valószínűleg a magyar néphit keleti eredetű elemeihez tartozik (Mándoki 1968 és Erdődi 1970 alapján Pócs 1990: 529) A szilárd, föld felett lebegő égbolt képzetére nemcsak magyar nyelvészeti bizonyítékokat hozott fel Harmatta János, hanem Mándoki Lászlóhoz és Erdődi Józsefhez hasonlóan egész sor adatot más finnugor, indoeurópai és paleo-ázsiai népektől is. Ez a felismerés már korábban is megfogalmazódott. „Az az archaikus képzet, hogy az égbolt szilárd, kőből való fedélként lebeg a föld felett és a széleik időről időre összeérnek vagy összecepsapódnak, legvilágosabban az indoeurópai népeknél őrződött meg részint nyelvi adatok, részint mítoszok formájában” idézett Harmatta egy korai német tanulmányból (Harmatta 2004: 439). Ha szitának nem is képzelnek csillagzatokat, a csillagokat lámpásnak, gyertyának, sőt, lyukaknak, ablakoknak is tartják a németek is (Schott 2007: 1273).⁴ A Tiberiás tengerről szóló apokrif irat legrégebbi, ún. szlepcsei kézírata kristály égboltról beszél, amely hetvenezer vasoszlopon nyugszik (Badalanova-Geller 2011: 60–61).

A híres magyar cigány mesemondó, Ámi Lajos a tányér alakban elképzelt világ széléről, a lehajló égboltról érzékletes képet rajzol. *Király Kis Miklós nem talál az országban olyan szép nőt, akít elvegyen* című meséjében a hős vándorútjáról a következőket olvashatjuk:

„Mikor a világ végét érte, ahol a fecske térgyen állva issza a fekete gyapáron a vizet, mert nem tudott hova felegyenesedni, tanált ott egy öregszerű házat.” (Erdész 1961: 312.)

Ugyanezt a formulát Berze Nagy János két meséjében is megtaláljuk, és Jóni Ferenc mesemondó *A békakirály* című meséjében is: „ahol a fecske térden állva itta a fekete gyopárról a

3 Sajnálatos módon a kézirat nem tartalmazza az idézet forrását: a szerző saját gyűjtésének a valószínűségét csak kikövetkeztetni lehet.

4 Hivatkozva a *Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens* 9. kötetére: Bächtold-Stäubli-Hoffmann-Krayer hrsg. 1938: 766, és az azt követő oldalak.

vizet” (Erdész 1961: 319). Ez a képzet tehát elhelyezhető abban a rendszerben, amelyet a kutatás már feltárt, ám a sündisznó világot alakító szerepéről – tulajdonképpen a csillagos ég kialakítása az ő műve –, az eddigi magyar mitológiai munkákból nem tudhatunk meg semmit.

1907-ben jelent meg Oskar Dähnhardt *Natursagen* című, négy kötetes munkájának első kötete, amelyben a sün mitikus lényként két bolgár, egy román és egy lett szövegben jelenik meg. Az egyik bolgár szöveg:

„Mikor Isten az eget és a földet megalkotta, a földet túl nagyra teremtette, az éggel nem tudta befedni. Észrevette, hogy az ördög és a sün nagyban tárgyalt valamit, odaküldte tehát a méhet, hogy hallgassa ki, mit beszélnek. – Az Isten nem tudja – mondta az ördög –, hogy meg kell ragadni egy botot és teljes erővel a földet verni vele, hogy hegyek és völgyek legyenek belőle. Akkor a felülete összehúzódik és az ég elég lesz arra, hogy befedje.”

A méh elmondja Istennek, aki így is cselekszik, hegyeket és völgyeket alakít, befedi a földet és a méhet megáldja, hogy ürüléke az esküvőket és keresztelőket világítsa meg, méze pedig a betegeket gyógyítsa. (Sismanov gyűjtése, Dähnhardt 1907: 127.)

A sün itt még csak az ördög diskuráló partnere, a teremtés művének korrigálása az ördög ötlete. A lett szövegben azonban maga a sün tanácsolja Istennek, hogy ha az égboltozat alá nem tudja elhelyezni a nagy korongot, nyomja össze egy kicsit: úgy is lett, az így keletkezett gyűrődések lettek a hegyek és a völgyek. Jutalmat itt a sün kapott, egy kítűnő ruházatot, csupa tüskéből, hogy támadói ne közelíthessenek hozzá. (Lerhis-Puskaitis gyűjtése, szintén a 19. század végéről. Dähnhardt 1907: 128.)

A román szöveg:

„A föld teremtése előtt Isten és az ördög egyedül voltak a vízen. Mikor Isten elhatározta, hogy megteremtí a földet, leküldte az ördögöt a tenger fenekére, hogy az ő (Isten) nevében onnan a 'földmagot' felhozza. Háromszor merült le az ördög, de a magot egyszer sem hozta fel a felszínre, mert azt mindannyiszor a saját nevében hozta. Végül negyedszer is lemerült, a saját maga és az Isten nevében; ekkor legalább valamicskét hozott, annyit, amennyi a körme (karma) alatt maradt. Abból készített az Isten egyfajta pogácsát (=földcsomót), és rátelepedett, hogy megpihenjen. Az ördög azt hitte, hogy alszik; ezért akarta őt a földcsomóval együtt a vízbe hengergetni, hogy magából Urat csináljon. Ám valahányszor a kezét kinyújtotta, megnőtt a földdarab, mígnem egy óriási földlabda lett belőle. Ezáltal a víz összeszorult, és amikor az Isten felébredt, látta, hogy a víznek immár nincs elég helye. Mivel neki magának semmilyen ötlete nem volt, elküldte a méhet a sünhöz, aki az állatok közül, akiket időközben teremtett, a legbölcsebb volt. De a sün semmilyen tanácsot nem adott, mert hiszen az Isten mindentudó. De a méh elrejtőzött, megleste, amint a sün magában beszélt és ezt mondta: 'Nyilvánvaló, hogy az Isten nem tudja, hogy hegyeket és völgyeket kell teremtenie, hogy a víz számára helyet csináljon.' Ezzel a hírrel ment a méh vissza Istenhez, aki követte a sün bölcsességét. Ámde a sün megátkozta a méhet, amiért kihallgatta őt: csak ürüléket szabad ennie. Isten azonban megjutalmazta a méhet, és úgy határozott, hogy az ürüléke ne legyen piszkos és undorító, hanem evésre méltó legyen és ez lett méz⁵ (Dähnhardt 1907: 42–43.)

A másik bolgár mitikus szövegben a sün bölcsebbnek bizonyul minden állatnál, mert ő az egyetlen, aki belátja, hogy Istennek nem szabad a Nappal házasságot kötnie: ha ez megtörténik, a születő új napok sokasága felégeti a földet. Ezt elmondja az állatoknak, akik ezután megakadályozzák a házasságot. (Dähnhardt 1907: 131.)

5 Az idézett, valószínűleg Bukovinából származó szöveg forrása: Marian 1903: 122. Dähnhardt bogumilizmus előttiének tartotta a „méh mint hallgatódzó”-motivumot, ezt örmény, míg „a sün, aki a teremtésnél segít és tanácsot ad Istennek”-motivumot iráni eredetűnek vélte. Megemlíti, hogy vannak egyéb, orosz, belorusz, szerb és bolgár változatok is. (Vö. még Jung 1989: 178–179, 1992: 165–166, forrása: Bota 1955: 37–38; Nagy 2004: 201–202, 2006: 302.)

Van azonban olyan bosnyák legenda is, amely elmondja, hogy az ördög a levágott haját egy farakás alá dobta: a haja azonnal sünné változott, vagy olyan bolgár hiedelem is, amely szerint a sün a legokosabb állat és mindenki másnál tovább él. Emlékszik mindenre, ami a múltban történt és az emberek már elfelejtettek. Ismeri azt a varázslatos növényt, amely örök fiatalságot ad (Tolstoj–Radenkovič red. 2001: 246). Megjegyzendő, hogy a román folklórban is sűrű jelentésháló veszi körül a sün alakját: nem csak technikai tudása van, de az élővilág egészéről rendelkezik ismeretekkel (Coman 1996: 82). A szerb folklórban is különös képességét mutatja, hogy egyedül ő képes megtalálni és előhozni a zárnyitó füvet (Belova 2009: 396). Macedón szöveg szerint a Hold kívánt a Nappal összeházasodni: a már idézett bolgár szöveg szerint akadályozta ezt meg a sün.

Ezekhez a 19. századi közlésekhez az 1980-as években a szocialista országokban megindult (ám csak a rendszerváltás után publikált) bibliai tárgyú szövegek gyűjtését célul tűző expedícióknak köszönhetően újabb változatok kerültek elő: a teremtésmondák archaikus, kereszténység előtti rétege is gazdagodott. Kirajzolódott egy sáv a Baltikumtól dél felé a Balkánra, a „Borostyán út” teljes hosszában, sőt, átnyúlva Észak-Oroszországba, vagy éppen a szibériai burjátokhoz, ahol különböző népek folklór szövegeiben feltűnik a teremtésben aktívan közreműködő sün, aki a szárazföld kialakításában játszik szerepet. A már elsőként idézett bolgár és lett szövegeknek litván, román, bosnyák és bánáti bolgár változatai ismerhetők meg (Gura 1999, Tolstoj–Radenkovič red. 2001).

A bolgárhoz nagyon hasonló román változatok (ezek még mindig a 20 század elejéről valók)⁶ szüzséje is tartalmazza azt a drámai pillanatot, amikor a teremtő Isten megtorpan: rájön, hogy elrontotta a teremtés művét. Megdagasztotta a földet, felemelte az eget és meglátta, hogy az ég kisebb, mint a föld, amelynek a végei fedetlenül maradtak. A mítosz megkérdőjelezi Isten tökéletességét, azt sugallva, hogy Isten tévedhet. Márpedig ismert a bibliai vers, amelyben a teremtés minőségéről azt olvassuk: 'És látta Isten, hogy mindez jó': ennek a 'tételnek' ellentmond Isten azon megállapítása, hogy a föld és az ég nem azonos méretű. Laura Jiga Iliescu abból a feltételezésből indul ki, hogy a teremtéstörténet elmondói ortodox hívőként hittek az Ószövetségben leírtaknak, de hitték a duális mítoszt is. Ennek az ellentmondásnak a feloldására a méh alakját helyezte vizsgálatának középpontjába. Isten ugyanis a méhet küldi a sündisznóhoz tanácsot kérni, aki éppen azért van megsértve, mert Isten nem kérte ki a tanácsát a teremtés megkezdése előtt. Nem hajlandó elárulni a megoldást, de a méh egy kő mögé félrehúzódva kihallgatja, amit magában sutyorog. Amikor felrepi, a sün meglátja, megátkozza, hogy „egye meg, ami az oldalán kiszármazik belőle”. Isten azonban megáldja, hogy ez méz legyen, amelyből mindenkinek táplálkozzanak, a viasz pedig világítson. Az áldás a méhre vonatkozik, aki így átlényegül, szent állat lesz, a keresztény szimbólumrendszerben a szüzesség, a szerzetesi élet megtestesítője. A történet mintegy a megváltástörténet előképe, a bűnbeesés és a megtisztulás folyamatának leképezése. A teremtő Isten dilemmája Iliescu szerint nem a saját tökéletlenségének volt a beismerése, hanem ez a teremtéskor keletkezett aránytalanság a megváltás tervének volt a része (Iliescu 2012. Iancu Laura fordítása). Ily módon a teremtést elbeszélő szöveghagyományt is igaznak vélhették a hívek, akkor is, ha a templom falai között mást hallottak erről.

Visszatérve a mitikus sün különös alakjára, ambivalens tehát az alakja: Isten segítője, de az ördögnek is társa más szövegekben, ill. a földet hol ő, hol az ördög nyomja össze, hogy be lehessen gyömöszölni az égbolt alá. Egyfelől khtonikus – a fent bemutatott szövegekben –, másfelől fényt hozó, szoláris jelleggel bír. Ez utóbbira is számos példa adódik.

A magyar szövegünkben a sün az égbolt kilyuggatásával fényhozóvá, szoláris lényvé válik. Van olyan litván szöveg, amely azt az asszociációt kelti, hogy a sün tuskéi a nap sugaraival azonosak és ily módon a sün maga a nap: Kezdetekben az állatok aszerint kaptak

⁶ Mihai Coman és Laura Jiga Iliescu által idézett szövegek fő forrásai: Voronca 1903, Pamfile 1913.

bundát vagy szörzetet, hogy milyen helyen töltötték az első éjszakájukat. A sün egy hegy tetején aludt és reggel megcsodálta a ragyogó felkelő napot, ezért a tüskéi olyanok lettek, mint a nap sugarai (Razauskas–Civ’jan 2004: 85). A tüskék szúrósak, miként a nap sugarai egy másik magyar mondatípusban, aminek számos változata ismert Dél-Nyugat Magyarországon: Zala, Somogy és Baranya megyében. A megszemélyesített égitestekről szóló mítosz Berze Nagy János gyűjtéséből:

„A Nap mög a Hódvilág eccör összevesztek. A Hódvilág a Napra tüskét dobott, a Nap mög a Hódvilághon piszkot, sarat dobott. Azér ollan szúrós, égetős a Nap, a Hódvilág mög azér ollan homályos.” (Berze Nagy 1940 II.: 606.)

A mítoszok teremtő sün-képzetét és ennek a képzetnek a fényhez kapcsolását belső-ázsiai török népek is megőrizték. Két burját törzs, a khat és az ongon eredetmítosza szól arról, hogy a föld és az ég istensége között konfliktus támadt. A Terra Mater, a „Széles föld” magához ragadta napot és a holdat és a föld sötétbe borult. A „Magas ég” nehéz helyzetbe került, a sün segítségét kérte, de az valamilyen sértődés miatt megtagadta a tanácsot, ám az égi isten egyik kedveltjének, a nyúlnek sikerült kihallgatnia, hogy mit motyog a sün magában. Így az égitestek felkerültek az égre, de a Magas ég gyerekei, akik a sünt kigúnyolták, büntetést kaptak, a földre eresztették le őket és a két törzs ósatyái lettek. Azért nevelték ki a sünt, mert nincs lába, gurul a földön (Razauskas–Civ’jan 2004: 80.)⁷

Mesék és mítoszok régen elfelejtett kultuszokat őriznek és akár régészeti leletek értelmezését is segítik – idézem a neves lipcsei turkológus professzor asszonyt, Erika Taubét. Jó példa erre – írja – a sündisznó. Közép-Ázsiából elszórt adatok vannak róla a tudományos irodalomban és eredetmagyarázó mesék, különösen a török népeknél, amelyek a sünt mint kultúrhéroszt mutatják be, mint aki a napfényt őrzi az emberek számára. Ezeket több mint száz éve figyelmen kívül hagyta a kutatás – írja. Erika Taube tuvai anyagában (Taube 1990, 1999, 2002, 2008, 2008) fordul elő a sün mint teremtő istenség – nevezetesen a föld teremtője: a föld felszínét alkotta meg, amelyből az élőlények nőttek ki: ez a tevékenységét Európából már ismerjük. Tuvai adat arról is van, hogy a nyelveket is a sün osztotta ki. A burját mongoloknál sem csak mint kultúrhérosz, hanem teremtő istenségné is ismert. Csak ezek a sünmítoszok adnak magyarázatot az észak-kínai (Ordosz-vidék) archeológiai leletekre (a legkorábbiak az i. e. 5–3 századból), amelyek különböző, aranyból készült sündisznó figurák. Bár agyagból tüskés állatot formázni nehéz feladat, Európában is ekkor jelentek meg az első agyag sün-figurák, majd „piros, tüskés golyócskák” – nap-ábrázolások sírokból egy évezreddel később (Razauskas–Civ’jan 2004: 90–91). Közép-ázsiai az a sün-figura (i. sz. 4–5. század), amelynek valami van a hátán, ami nem lehet más, mint a nap: ezzel akár annak a mítosznak a korai meglétét is igazolhatjuk, amely szerint a sün a nap őrzője (Taube 1999: 150–151, 2008: 95). Radloff szótárából rekonstruálható egy másik mítosz: különböző altaji dialektusokban Ülgen (a legfelső isten) követként küldi a sünt az emberekhez, hogy hirdesse ki: meghalnak, de utána majd újra életre kelnek. A mesetípusnak megfelelően két lehetőség adódik: a sün csak az első részt hirdeti ki, a másodikat elfelejti, vagy feltartóztatják útközben, késve érkezik és addig a hamis üzenetvivő, a teremtő istenség tervének megzavarója, riválisa megelőzi, és csak a halandóságot hirdeti ki. Tehát a sün felelős az ember és a többi teremtmény halandóságáért (Taube 2002: 175), bizonyítva ezzel lényének kettős, ambivalens természetét.

A sün mítikus lény volta és lényének bizonyos vonásai, amelyek a fényvel kapcsolatosak, úgy gondolom, további kutatásra érdemesek, bár félok, hogy csak meglévő, ám eddig rejtve maradt adatok felbukkanásában lehet még reménykedni.

⁷ Forrás: Hangalov 1960: 11–12.

SZAKIRODALOM

Badalanova-Geller, Florentina

2011 The Sea of Tiberias between Apocryphal Literature and Oral Tradition. In: DiTomasso, Lorenzo – Böttrich, Christfried (eds.): *The Old Testament Apocrypha in the Slavonic Tradition. Continuity and Diversity*. (TSAJ, 140.) Mohr und Siebeck, Tübingen, 13–145.

Belova, Ol'ga

2009: Razryv-trava. [Zárnyitó fü.] In: Tolstoj, Nikita (otv. red.): *Slavjanskije drevnosti: etnolingvisztičeskij slovar' v pjati tomah*. [Szláv régiségek: etnolingvisztikai szótár öt kötetben.] 5. Mezőnarođnye otnošenija, Moskva, 396.

Berze-Nagy János

1940 *Baranyai magyar néphagyományok*. I–II. Kultúra Könyvnyomdai Müintézet, Pécs.

Bächtold-Stäubli, Hanns – Hoffmann-Krayer, Eduard (hrsg.)

1927–1942: *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. 1–10. Walter de Gruyter, Berlin.

Bota, Đorđe

1955 *Narodni život i običaji u selu Jarkovcu (u Banata)*. Novi Sad.

Coman, Mihai

1996 Ariciul. [Sün.] In: *Bestiarul mitologic Românesc*. [Román mitológiai bestiárium.]. Editura Fundației Culturale Române, București, 81–89.

Dähnhardt, Oskar

1907 *Natursagen. Eine Sammlung naturdeutende Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden*. I. Sagen zum Alten Testament. Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig und Berlin.

Dimitrova, Dimitrinka

2014 Summary. The Story of Lake Tiberias. Textological analysis and critical edition. In: *Skazanie za Tiveriadskoto more. Tekstologičesko isledovanie i kritičesko izdanie*. (Studia mediaevalia Slavica et Byzantina, 4. BAN Institut za literatura) Izdatelski centr Bojan Penev, Sofia, 230–235.

Erdész Sándor

1961 Ámi Lajos mesemondó vilásképe. *Ethnographia* LXXII. (3) 311–324.

Erdődi József

1970 *Uráli csillagnevek és mitológiai magyarázatok*. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 124.) Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Gura, A. V.

1999 Ež. [Sün.] In: Tolstoj, Nikita (otv. red.): *Slavjanskije drevnosti: etnolingvisztičeskij slovar' v pjati tomah*. [Szláv régiségek: etnolingvisztikai szótár öt kötetben.] 2. Mezőnarođnye otnošenija, Moskva, 181–182.

Hangalov, M. N.

1960 *Mify kosmologičeskie i etiologičeskie: Sobranie sočinenij*. T. III. Ulan-Ude. 11–12.

Harmatta János

2004 Az ég a régi magyar mitikus vilásképbén. In: Andrásfalvy Bertalan – Domokos Mária – Nagy Ilona (szerk.): *Az idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára*. L'Harmattan, Budapest, 437–446.

Iliescu, Laura Jiga

2012 Albina, mierea și paradisul. Încercare de reconciliere a narațiunilor despre Creație din folclorul românesc. In: Știuca, Narcisa – Stoicescu, Adrian (ed.): *Exigențele și utilitatea lecturii etnologice: in onorem Nicolae Constantinescu*. Editura Universității, București, 121–126.

Jung Károly

1989 A világtéremtés dualisztikus (bogumil) legendáinak kérdéséhez Összehasonlító kelet-közép-európai kozmogóniai problémák. *Létünk* XIX. (2) 171–205.

1992 A világtéremtés dualisztikus (bogumil) legendáinak kérdéséhez. In: Uő: *Köznapok és legendák. Tanulmányok a népi kultúra köréből*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 157–185, 245–246.

Mándoki László

1958 *Csillagneveink és csillagmondáink nemzetközi összefüggései*. Ms. EA 6319.

1968 Two Asiatic Sidereal Names. In: Diószegi, Vilmos (ed.): *Popular Beliefs and Tradition in Siberia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 485–496.

- Marian, Simeon Florea
1903 *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor, Studiu folcloristic*. Edițiunea Academiei Române, București.
- Mátéffy, Attila 2014
The Earth-Diver: Hungarian Variants of the Myth of the Dualistic Creation of the World – Pearls in the Primeval Sea of World Creation. *Sociology Study* 4. (5) 423–437.
- Nagy Ilona
2004 A föld teremtésének mondája és a Tiberiás-tengerről szóló apokrif. In: Andrásfalvy Bertalan – Domokos Mária – Nagy Ilona (szerk.): *Az Idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára*. II. L'Harmattan, Budapest, 181–228.
2006 The Earth-Diver Myth (Mot.812) and the Apocryphal Legend of the Tiberian Sea. *Acta Ethnographica* 51. (3–4) 281–326.
- Pamfile, Tudor
1913 *Povestea lumii de demult*. București.
- Pócs Éva
1990 Néphit. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar néprajz* VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai Kiadó, Budapest, 527–692.
- Razauskas, Dainjus – Civ'jan, Tat'jana
2004 Ež v kosmologičeskij predanija (Balto-balkanskij areal). *Tautosakos darbai* XXI. (XXVIII.) 79–91.
- Schott, Sebastian
2007 Stern. In: Brednich, Rolf Wilhelm (hrsg.): *Enzyklopädie des Märchens*. 12. Walter de Gruyter, Berlin, 1271–1276.
- Taube Erika
1990 Der Igel in der Mythologie altaischer Völker. In: Brendemoen, Bernt (ed.): *Altaica Osloensia. Proceedings from the 32nd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference, Oslo, June 12–16, 1989*. Universitetsforlaget, Oslo, 339–354.
1999 Zum Quellenwert der mündlichen Überlieferungen schriftloser Völker Zentralasiens. *Zentralasiatische Studien der Seminars für Sprache und Kulturwissenschaft Zentralasiens der Universität Bonn* 29. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 143–153.
2002 Der Fuchs von der altaituwinischen Tradition zum zentralasiatisch-sibirischen Kontext. In: Walravens, Hartmut: *Der Fuchs in Kultur, Religion und Folklore Zentral- und Ostasiens*. Otto Harrassowitz Verlag, 149–178.
2008 *Tuwinische Folkloretexten aus dem Altai (Cengel/Westmongolei)*. *Kleine Formen*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
2009 Vom Quellenwert mündlich überlieferten Märchen und was dem Deuten vorausgeht. In: Märchenstiftung Walter Kahn (hrsg.): *Märchenspiegel. Zeitschrift für Internationale Märchenforschung und Märchepflege*. Jahrgang 20/1. Baltmannsweiler, Schneider Verlag, Hohengehren, 9–22.
- Tolstoj, Svetlana M. – Radenkovič, Ljubinko (red.)
2001 ež [sün]. In: *Slovenska mitologija: enciklopedijski rečnik*. [Szláv mitológia: enciklopédiái szótár.] Zepeter Book World, Beograd, 245–246.
- Voronca, Elena Nikoliță
1903 *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică de...* Chișinău.

CREAREA PĂMÂNTULUI: DILEMELE DUMNEZEULUI CREATOR

Conform șabloanelor prezente în miturile de creație maghiare, divinitatea creatoare acționează hotărât și corect, iar rezultatul muncii sale este o realizare pozitivă. În miturile, legendele dualiste partea sa negativă încearcă să-l imite, dar nu reușește, astfel că dă naștere unei creaturi defecte sau chiar dăunătoare. Mai neobișnuite sunt miturile în care Domnul nu este perfect: strică ceva și nu are idee cum să o repare. Dumnezeu creează cerul și pământul, dar greșește dimensiunile, pământul fiind de asemenea dimensiuni încât cerul nu îl poate acoperi. Ariciul îi sfătuiește să îl mototolească în așa fel încât să încapă sub cer. Astfel au apărut munții. Deci ariciul este o ființă mitică, care participă activ la

facerea lumii. Acest mit se regăsește în regiunile de la Țările Baltice până în Balcani, dar există variante cunoscute și din nordul Rusiei și Siberia.

CREATION OF THE EARTH: THE DILEMMAS OF GOD, THE CREATOR

According to the pattern known from Hungarian creation myths the creator deity acts always purposefully and rightly; the result of his work can only be a positive achievement. In dual creation myths he has a negative counterpart, who tries to imitate him, but does not succeed, and thereby creates a faulty or sometimes even harmful creature. It is unusual to find creation myths in which God is not perfect: where he makes a mistake and has no idea how to fix it. God creates the sky and the earth, but miscalculates the dimensions, and the Earth is so large that the sky is unable to cover it. The hedgehog helps him; he advises him to crumple the earth so that it becomes smaller and fits under the sky. These wrinkles become the mountains. The hedgehog is thus a mythical creature actively participating in creation. The above-mentioned myth is known in the geographical regions from the Baltics to the Balkans, and its variants are even known in the North of Russia and Siberia.